

BIBLIOGRAFIE

Lucrări de referință

- Brâncuș 2007 – Gr. Brâncuș, *Tendințe latine și autohtone la originea unor particularități ale limbii române*, în *Studii de istorie a limbii române*, București, Editura Academiei Române, p. 161–166.
- Capidan 1925 – Th. Capidan, *Meglenoromânii*, vol. I: *Istoria și graiul lor*, București, Editura Cultura Națională.
- Coteanu et alii 1969 – Ion Coteanu et alii, *Istoria limbii române*, vol. II, București, Editura Academiei.
- Diaconescu 1961 – Paula Diaconescu, *Un mod de descriere a flexiunii nominale, cu aplicație la limba română contemporană*, în „Studii și cercetări lingvistice”, XII, 2, p. 163–192.
- Dimitrescu et alii 1978 – Florica Dimitrescu et alii, *Istoria limbii române*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Fischer 1985 – I. Fischer, *Latina dunăreană: introducere în istoria limbii române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Graur et alii 1965 – Al. Graur et alii, *Istoria limbii române*, vol. I, *Limba latină*, București, Editura Academiei.

Sigle

- DDM – Nicolae Saramandu (coordonator), Alina Celac, Irina Floarea, Marilena Tiugan, *Dicționarul dialectului meglenoromân, explicativ și etimologic* (au fost publicate: literele A, *Ț*, în „Fonetica și dialectologie”, XXIX, 2010, p. 52–135; litera B, în „Fonetica și dialectologie”, XXX, 2011, p. 55–115; litera C în „Fonetica și dialectologie”, XXXI, 2012, p. 79–196).
- GLR I – Academia Română, *Gramatica limbii române*, vol. I: *Vocabularul, fonetica și morfologia* București, Editura Academiei, 1954.
- Tratat – Tratat de dialectologie românească*, coordonator: Valeriu Rusu, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1984.

LA VALEUR ANAPHORIQUE DE L'ADJECTIF DÉMONSTRATIF EN MÉGLÉNO-ROUMAIN

Résumé

Les faits analysés prouvent que le dialecte mégléno-roumain, tout comme le vieux daco-roumain, préserve des traces très intéressantes de l'évolution du démonstratif à partir de la phase latine – où la topique de l'adjectif était libre –, en passant par la phase latine vulgaire – où des syntagmes tels *montes ille, per valle illa* indiquent une perte de la valeur qu'avait eue *ille* dans l'usage classique et sa conversion en pronom à valeur anaphorique, qui est le premier degré de sa grammaticalisation en tant qu'article. Le phénomène de la réduction fréquente du démonstratif à une simple marque de la détermination – constaté par Paula Diaconescu en vieux daco-roumain et par nous dans le mégléno-roumain actuel – est ce qu'on peut appeler un miroir du processus historique de la formation de l'article. C'est surtout l'adjectif démonstratif de distance qui fonctionne moins comme un déictique et plutôt comme un article défini.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan–Al. Rosetti”, București

ADVERBUL ÎN GRAIURILE DACOROMÂNE SUDICE. ABORDARE LEXICO-SEMANTICĂ

ADRIAN CHIRCU

.... la nivelul graiurilor, [sunt] posibilități aproape inepuizabile de «exploatare» a materialului lingvistic, toate însă mișcându-se în limitele trăsăturilor structurale ale limbii române”

(Marin 2012: 256)

1. În ultimii ani, studiul faptelor lingvistice dialectale a cunoscut un revirement remarcabil, specialiștii propunându-și să investigheze cu mai multă atenție atlasele, dicționarele, glosarele ori culegerile de texte aflate la îndemâna lor, ceea ce a permis, fără îndoială, o mai bună analiză a elementelor diatopice.

Prin acest studiu, ne propunem să continuăm parcursul nostru adverbial¹, oprindu-ne asupra graiurilor dacoromâne sudice, care prezintă o diversitate formală și o bogăție lexicală de netăgăduit. După cum bine s-a subliniat, până în prezent, „cercetările privind lexicul din graiurile dacoromâne sudice sunt puțin numeroase, [iar] multe dintre ele îmbracă aspectul unor referințe din perspectiva altor probleme” (Mărgărit 2009: 12).

Această remarcă este valabilă și pentru adverb, care n-a beneficiat, în afara unor observații generale (*Tratat*: 182–183) ori punctuale (Marinescu 1992: 67–77; Mărgărit 2009: 205–207.), de o descriere amplă, prin intermediul căreia să se poată surprinde dinamica internă a clasei².

2. În principiu, faptele de limbă abordate în studiul de față au fost excerptate din *Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice* (DGDS), coordonat de către Maria Marin (2009–2011), care este, cu siguranță, o lucrare de referință pentru lexicografia dialectală românească, dar nu numai, deoarece dialectologii, româniștii, romaniștii, slaviștii sau alți specialiști au șansa de a găsi înregistrate cuvinte care pot ajuta la înțelegerea unor aspecte de ordin lexical și / sau semantic³.

De asemenea, trebuie să remarcăm că dicționarul amintit are caracter sintetic, grupând informațiile de ordin lexical înregistrate și în alte lucrări cu caracter dialectal, atlase, glosare, culegeri de texte dialectale, toate acestea regăsindu-se în bibliografia de la finalul *Introducerii* (DGDS: XLI–XLII). Înregistrarea atentă a

¹ A se vedea câteva dintre studiile noastre în *Bibliografie*.

² Față de contribuțiile anterioare, studiul nostru se detașează, în special, prin inventarul adverbial net superior, care a permis o mai judicioasă interpretare a faptelor dialectale.

³ Pentru mai multe detalii legate de elaborarea acestui dicționar și de importanța sa, vezi, de asemenea, Marin 2012: 254–261.

faptelor de limbă în paginile dicționarului a ușurat, fără îndoială, cercetarea noastră, ceea ce a dus la o circumscrisie cât mai obiectivă a aspectelor studiate.

Nu au fost lăsate deoparte nici textele grupate în cele zece volume ale culegerii *Folclor din Oltenia și Muntenia* (FOM), care ne-au fost de un real folos pentru completarea inventarului adverbial.

2.1. În general, pentru părțile de vorbire flexibile dispunem de lucrări destul de ample și detaliate, care permit o circumscrisie adecvată. Din păcate însă, nu la fel stau lucrurile în ce privește părțile de vorbire invariabile, care au fost, adesea, omise în studiile de morfologie dialectală.

În urmă cu câțiva ani (Chircu 2006: 422), precizăm că adverbului *i* se acordă un spațiu restrâns în studiile de lingvistică românească, informații despre acesta găsindu-se mai ales în lucrări care tratează alte aspecte de ordin dialectal (descrierea unor dialecte, subdialecte, graiuri și subgraiuri).

2.2. De această dată, vom încerca să surprindem principalele aspecte caracteristice ale adverbilor prezente în graiurile dacoromâne sudice; din acest punct de vedere, graiurile sudice nu diferă foarte mult de alte graiuri românești, deoarece multe dintre tipurile și subtipurile adverbiale identificate sunt întâlnite pe întreg teritoriul lingvistic dacoromân, ceea ce evidențiază acea unitate structurală atât de des invocată de lingviști⁴.

Adesea, am remarcat că adverbele moștenite din latină⁵ (în general, forme primare) sunt bine reprezentate, diferențele față de alte grupuri de graiuri fiind mai ales de ordin formal și, mai rar, semantic.

În ceea ce ne privește, ne vom raporta la termeni ce apar în graiurile sudice și care, în mare măsură, au fost reținuți de specialiști în inventarele lexicale elaborate (în special, dicționare și glossare)⁶.

3. Un procedeu prezent în vechile texte românești (Ciompec 1985: 115–129) persistă și în graiurile sudice și a fost semnalat în paginile articolelor ori ale studiilor de specialitate (*Tratat*: 182; Ciompec 1985: 129–133; Marinescu 1992: 67–68; Chircu 2008: 117; Mărgărit 2009: 207). Acesta constă în atașarea la adverbe a unor particule deictice simple sau cumulate (*-a*, *-le*, *-și*, *-șă*), pentru a sugera intensitatea, desfășurarea și iminența acțiunii ori precizia locului desfășurării și reprezintă „o particularitate a limbii populare” (Ciompec 1985: 134), care nu este generalizată, ci „constituie o caracteristică proprie unor puncte din Câmpia Dunării, corespunzătoare actualului județ Giurgiu, adică fostului județ Ilfov, iar altele județelor Teleorman, Dâmbovița, Argeș” (Mărgărit 2009: 207)⁷.

Dintre formele adverbiale cu particule deictice deja inventariate (*Tratat*: 182; Brâncuș 2008: 114–115; Mărgărit 2009: 207), amintim: *acilea* ‘aici’, *acumălea*

⁴ Pentru aspecte de ordin sintactic, vezi *Tratat*: 182–183; Marinescu 1992: 68–71; Chircu 2006: 424.

⁵ Pentru mai multe detalii, a se vedea Ciompec (1985: 45–55); Chircu (2008: 102–108); Chircu-Buțea (2011: 11–15).

⁶ În cazul în care un anumit adverb sau o locuțiune adverbială apare în mai multe lucrări dialectale, am reținut doar prima înregistrare. Dacă a trebuit să oferim unele explicații legate de repartiția, forma sau sensul unor adverbe, atunci am menționat și alte lucrări, în care apare.

⁷ În *Tratat de dialectologie românească* se precizează că „sunt frecvente în graiurile sudice adverbele de loc și de timp formate cu ajutorul particulelor deictice” (*Tratat*: 182), ceea ce contrazice limitarea propusă de Mărgărit (2009: 207), iar exemplele noastre confirmă ipoteza generalizatoare.

‘acum’, *acumălea* ‘acum’, *acuşicălea* ‘acum’, *aicilea* ‘aici’, *apoilea* ‘apoi’, *atâtălea* ‘atât’, *atâticălea* ‘atâtica’, *atuncilea* ‘atunci’, *icișă* ‘aici’, *undevașilea* ‘undeva’. Se observă că majoritatea aduc o informație complementară și se atașează în special deicticelor spațiale sau temporale, însă nu rare sunt situațiile când apar în structura unor adverbe cantitative ori a unor locuțiuni adverbiale. Alte forme cu particule deictice⁸ excerptate din lucrările consultate sau variante ale celor anterior menționate sunt: *acia* (var. *acia-șă*, *aciași*, *acile*, *acilea*⁹, *aicilea*, *aicișă*¹⁰) ‘aici’ (DGDS I: 4), *acileașă* ‘aici’ (DGO: 7), *acol* (var. *acolea*, *acolea*, *acolea*) ‘acolo’ (DGDS I: 4), *acoloșă*¹¹ ‘pe aici prin apropiere’ (DGO: 8), *acuș* (var. *acușă*, *acuși*, *acușica*, *acușicașă*) ‘imediat’ (DGO: 8), *adicălea* (var. *adicătă*, *adicăte*, *adicătelea*) ‘adică’ (DGDS I: 8), *apăilea* ‘apoi’ (DGDS I: 33), *atâtălea* ‘atât’ (DGDS I: 50), *cumvașilea* (var. *cumvai*) ‘cumva’ (DGDS I: 337), *dintăilea* ‘înainte de toate, deocamdată’ (DGDS II: 31), *încolea* ‘încolo’ (DGDS II: 207).

4. Spre deosebire de limba literară, unde adverbele în *-este* nu mai sunt atât de des întrebuințate și nici numărul noilor adverbe derivate nu este atât de mare, în graiurile dacoromâne sudice este atestată „viabilitatea formantului și, implicit, a procedului” (Mărgărit 2009: 206); aceste derivate exprimă, în mare măsură, asemănarea cu baza ori un anumit mod de acțiune, fiind inspirate din realitățile sociale ale vieții rurale muntenesti, iar semnificația lor în graiuri este uneori diferită de cea din limba literară.

4.1. Ocurențele relativ însemnate ale adverbilor în *-este*, în texte provenind din zone diferite, infirmă într-o anumită măsură observația care le atribuie un caracter „ocasional și o viață scurtă” (Mărgărit 2009: 206). Pe lângă adverbele în *-este* inventariate și discutate de către Iulia Mărgărit (2009: 206): *băsmeste*, *bisericește*, *clăiește*, *coșărește*, *covorește*, *desăgește*, *doctorește* (*doctoricește*), *mirește*, *muștește*, *snopește*, *solzește*, *tocănește*, *tutunește*, amintim și alte formații înregistrate în lucrările consultate, unele cu largă întrebuințare chiar și în limba literară, ceea ce sugerează oarecum pătrunderea unor adverbe înspre și dinspre limba literară, aspect evident mai ales în graiurile dacoromâne sudice: *arnăuțește* ‘ca la arnăuți’ (*Să-mi facă păru’ arnăuțește / Și chica tot haiducește* – BO: 139), *bădărănește* ‘ca un bădăran’ (*Vorbește bădărănește și se poartă mojicește* – Udrescu 1967: 9), *berbecește* ‘ca la berbec’ (*Să-l judecăm noi domnește. / Să-i tai capul berbecește* – FOM VIII: 89), *călărește* ‘iute, rapid’ (DGO: 39), *căpitănește* ‘precum căpităniei’ (*Și Radu căpitănește* – FOM I: 619), *căprește* ‘tuns neuniform, în scări’ (Lex. reg. 2: 21), *căsăpește* ‘ca un casap’ (*Și mi-i taie căsăpește / Și grămădește clăiește* – FOM IV: 133), *câinește* ‘ca un câine’ (FOM IV: 114), *cerchezăște* ‘ca la cerchezi’ (*Să-mi facă chica voinicește, / Să mă tundă cerchezăște* – BO: 141), *chiorește* ‘cu coada ochiului, pe furis’ (DGDS I: 228), *codrește* ‘mod de a împărți o proprietate agricolă’ (*Moșia și-au împărțit-o codrește* – Căușanu 1931: 16), *deliește* ‘ca la deliu’ (*De mă tunde cherchezește, / Lasă-mi*

⁸ Din rațiuni de inventar, am păstrat și unele forme fără particule.

⁹ *Mămica nu e acilea* (FOM IX: 119).

¹⁰ ... *pân’ s-a obosit el, calu – hanc! aicișă, în cap* (FOM: 138).

¹¹ Var. *acoloșă* (... *umbând el p-acolo pân’ țară, p-acoloșă, a dat băiatu d-o petrecere* – FOM IX: 344).

chica deliește – FOM IV: 84), *dușmănește* ‘cu coada ochiului, pe furiș’ (DGDS II: 52), *fânește* ‘ca pe fân’ (*Nu mi-l taie cum să taie / Și mi-l taie tot fânește* – FOM I: 561), *franțuzește* ‘mod de a se tunde, cu părul foarte scurt’ (DGDS II: 80), *germănește* ‘nemțește’ (DGDS II: 112), *grânește* ‘ca pe grâne’ (*Da nu-i taie cum să taie / Și ni-i seceră grânește* – FOM I: 516), *grecește* (*a sta grecește în inima cuiva* ‘a-i cunoaște gândurile’ – Ciușanu *et alii* 1928: 165), *hăimănește* ‘ca o haimana’ (DGO: 213), *hoțește* ‘cu coada ochiului’ (*a se uita, a privi hoțește* – DGDS II: 166), *iepurește* ‘(despre modul de a împleti un gard de nuiele) pe verticală’ (DGDS II: 174), *iortomănește* ‘cu curaj, vitejește’ (BO: 85), *lupește* ‘ca lupii’ (FOM III: 495), *militărește* ‘ca militarii’ (*I-mbrăca militărește* – FOM I: 619), *mojicește* ‘ca un mojić’ (FOM: 97), *mutește* ‘fără să zică nimic, ca mutul’ (*fi dă la pumni mutește* – Ciușanu 1931: 43), *nărozește* ‘în prostie, prosteste’ (Ciușanu 1931: 43), *ogărește* ‘ca un ogar’ (FOM V: 361), *olteneste* ‘de-a latul patului, ca în Oltenia’ (*a dormi olteneste* – DGDS II: 386), *păcurărește* ‘în felul păcurarilor’ (BO: 92), *pensionărește* ‘ca un pensionar, liniștit’ (Udrescu 1967: 198), *pogonește* ‘(negociind) în funcție de prețul pogonului’ (*Să ne tocim pogonește* – Ciușanu 1931: 51), *polițicește* ‘pretențios’ (*Pământul crapă, puștani, care zic că vorbesc polițicește, radical, zic creapă* – DGDS III: 90), *șerpește* ‘cu coada ochiului, sașiu’ (DGDS III: 274), *tighelește* ‘mod de a coase, ca la tighel, tiv’ (DGDS III: 326), *soldătește* ‘ca soldații’ (*mănâncă soldătește, tuns soldătește* – Ciușanu 1931: 60), *șerpește* ‘fix, crunt’ (*se uită șerpește* – Ciușanu 1931: 63), *șoimește* ‘ca șoimii’ (FOM V: 77), *tonește* ‘mod de a pescui, a scoate peștele dintr-o toană’ (DGDS III: 336), *toporăște* ‘ca toporul în apă, prost’ (*a înota toporăște* – Ciușanu 1931: 65), *țuțuenește* ‘țărănește, necivilizat’ ([Înainte] *nu era așa cu școli și cu carte, să-nvețe, decât așa țuțuenește* – DGDS III: 381), *undrelește* ‘ca cu o undrea’ (*a coase undrelește* – Ciușanu 1931: 68).

4.2. La aceste derivate de la baze comune, adăugăm și două adverbe care au drept bază substantive proprii, Letin și Novac (v. Chircu-Buftea 2011: 35–51), ceea ce, la nivel dialectal, este destul de rar: *letinește* ‘precum Letin, ca Letin’ (*Strigă-o dată letinește, / De trei ori dobrogenește* – FOM III: 24), *novăcește* ‘precum Novac, ca Novac’ (*Ia prijuțește turcește, / Ca să-ți dau cam novăcește* – BO: 85).

4.3. De asemenea, avem și o sintagmă, oarecum pleonastică, cum este cea în care apare, pe lângă sufixul *-ește*, și substantivul *chip*, care exprimă, la rândul lui, modalitatea: *în chip domnește*¹² (*Umblă Costea, călărește, / Călărește, în chip domnește* – FOM II: 268; *Stai la masă în chip domnește* – FOM V: 97).

5. Nu lipsesc nici adverbele diminutive, firești la nivel dialectal, și care ilustrează unitatea acestui procedeu derivativ, în sensul generalizării lui în graiurile dacoromâne, care sunt mult mai deschise inovațiilor: *acușica* (*acușca, acușic, acușicălea*) ‘acum’ (DGDS I: 6), *atâtuca* ‘puțin de tot’ (DGO: 16), *atâtuța* ‘puțințel’ (DGDS I: 50), *atuncica* ‘atunci, chiar atunci’ (DGO: 16), *depărcior* ‘puțin mai departe’ (DGDS II: 20), *devremișor* ‘mai de dimineață’ (*Ai venit mai devremișor astăzi* – Udrescu 1967: 73), *diminecișor* ‘mai de dimineață’ (Udrescu 1967: 75), *ducuța* ‘repede’ (a se duce *ducuța* – Udrescu 1967: 80), *de-a durița* ‘de-a

¹² Ne-am fi așteptat la o sintagmă de tipul *în chip domnesc*.

dura’ (*L-am împins de-a durița, / Cât colo, din Grivița* – FOM V: 447), *frumușel* ‘încet, ușor, mai frumos’ (*și se dă frumușel la capu lui Ionică* – FOM IX: 11), *greuleț* ‘mai greu’ (*Am dus-o greuleț* – DGDS II: 140), *iuțișor* ‘mai repede, mai iute’ (*Să-mboldim boii binișor, / Să meargă mai iuțișor* – FOM V: 114), *încetișor* ‘mai încet’ (*și-l gădilă ba pe la urechi, ba pe la ochi, ba pe la coala, încetișor* – FOM IX: 11), *încetunel* ‘încetișor’ (Gl. Olt.: 52), *mărunțel* ‘încet, cu pași mărunți’ (DGDS II: 303), *mereor* ‘încetinel’ (Lex. reg. I: 54), *mereuț* ‘mai încet’ (DGDS II: 316), *mititeluț* ‘mai mărunț, mai mic’ (*Dai carnea pân mașină sau fi mai bună pă... cum o toci cu toporu, că o toci tot mai mititeluț oleacă* – DGDS II: 327), *multicel* ‘cam mult’ (*Câte un bacșiș mai măricel, / Că-s dator cam multicel* – FOM III: 845), *necontioară* ‘în continuu’ (DGDS II: 359), *nițicuș* ‘foarte puțin’ (*Mai dă-i drumul nițicuș la curea* – Udrescu 1967: 184), *olecuțică* ‘foarte puțin’ (*Dă-i și copilului numai olecuțică de alva* – Udrescu 1967: 188), *la pașiță* ‘la distanță de un pas’ (Gl. Olt.: 79), *un piculete* ‘foarte puțin’ (DGDS III: 50), *pituluș* ‘tiptil, pitiș’ (DGO: 155), *potrivitel* ‘mai bine, mai potrivit’ (*Încarc-o potrivitel, pe seama boiler* – Udrescu 1967: 214), *la prânzștișor* ‘la prânz’ (*Așteptai pîn la prânzștișor, / Și nu mai putui de dor* – FOM III: 387), *puținel* ‘puțin’ (DGO: 168), *răru* ‘rărișor’ (*Vezi că țeși (cam) răru!* – Udrescu 1967: 223), *răuleț* ‘puțin rău’ (*Iar i se făcu răuleț așa, dincolo de București* – DGDS III: 153), *tărișor* ‘puțin mai tare, mai repede’ (*Să înțepăm boii la curișor, / Ca să mergem mai तरीșor* – FOM V: 110), *târzișor* ‘cam târziu’ (– *Ce vii, bade, तरीșor / Ori nu ți-e de mine dor* – FOM III: 393), *totunica* ‘peste tot, uniform’ (*Te faci la gură totunica de alviță* – DGDS III: 329), *o țiricuță* (cu variantele: *o țărișcă, o țărișică, o țărișiră, o țărișucă* – Gl. Olt.: 23) ‘foarte puțin’ (*Dă-mi mie o țiricuță... – Udrescu 1967: 278*)¹³, *ușurel* ‘puțin mai ușor’ (*Vântul bătea ușurel, / Ploaia curgea mărunțel* – FOM V: 474).

6. Adverbele (locuțiunile adverbiale), în a căror structură intră sufixul *-iș* (cu varianta *-âș*) sunt deosebit de frecvente în graiurile muntenești, însă, în majoritatea cazurilor, sunt întâlnite forme comune, înregistrate și în alte graiuri dacoromâne.

Semnalăm totuși adverbe precum: *în boiș* ‘împleticindu-se’ (Udrescu 1967: 18), *botiș* ‘strâns, ghemuit, adunat’ (DGDS I: 119)¹⁴, *buiș* ‘cruciș’ (DGDS I: 133), *cârmiș* ‘într-o parte’ (*Și mai am pe fulgeriș / Te face de fugi cârmiș* – BD: 188), *ciuciuliș* ‘ghemuit’ (DGDS I: 256), *conciș* ‘cruciș’ (*a se uita conciș* – Udrescu 1967: 56), *cumpăniș* ‘drept, în poziție dreaptă’ (*Umblam pîn tine pitiș / Cu săbioara târâș, / Cu paloșu cumpăniș* – BO: 12), *ghioldiș* (*Nu-m dă banii nici de cuș, / Să uită la mine ghioldiș* – GN I: 59), *ghionțiș* ‘înțepând cu privirea, fix’ (Udrescu 1967: 101), *glomotiș* ‘grămadă’ (*Stau fructele glomotiș pe jos* – Udrescu 1967: 107), *păliș* ‘cu coada ochiului, chiondorăș’ (Udrescu 1967: 196), *pitiș* ‘pe ascuns, ascunzându-se’ (DGDS III: 64), *ponciș* ‘împleticit’ (*a merge ponciș* – Udrescu 1967: 56), *săbiș* ‘strâmb, chiordiș, pieziș’ (*Mi-a tăiat o stofă săgiș iș, adică mi-a tăiat-o strâmb* – DGDS III: 184), *șoldiș* ‘oblic, pieziș’ (DGO: 192), *tăvăliș* (*Iar copii [sic!] lui Chiriș, / Venia pe coș tăvăliș* – GN I: 65), *în veriș*

¹³ Am reținut și forma *oțarică* ‘puțin’ (DGO: 148).

¹⁴ Avem și o variantă în *-âș*: *botâș* (*Avea acolo o sobă, o hornă d-alea, făcea focu-n mijlocu ei acolo și să culca botâș, după foc* – FOM X: 229).

'pieziș' ([Tăiem aluatul] *în veriș, în pieziș, așa spunem noi în veriș, așa când nu mergem drept* – DGDS III: 10).

7. Dintre locuțiuni, trebuie menționate două tipuri mai des înregistrate¹⁵.

7.1. În primul rând, este vorba despre cele constituite dintr-o prepoziție (în majoritatea cazurilor *pe*) și un participiu plural neutru (v. Chircu-Buftea 2011: 123–127), cărora, adesea, li se adaugă particule deictice: *pe ajutate* (var. *pe ajutatele*) 'ajutându-se reciproc' (DGDS I: 14), *pe apipăitea* 'pe pipăite' (DGO: 13), *pe apucatelea* 'la noroc, după abilitatea de a apuca cel întâi' (DGO: 13), *pe arătatea* 'arătând, dând la iveală' (DGDS I: 37), *pe ascunsatelea* 'pe ascuns' (DGO: 15), *prin auzite* (var. *după auzite, pe auzite, pe auzitea*) 'din auzite' (DGDS I: 52), *pe bojbecăitea* (var. *pe boșbăcăitea*) 'bâjbâind (în întuneric)' (DGO: 31), *pe ciuciulite* (cu var. *pe ciucite* – Ciușanu 1931: 71) 'ghemuit, ciuciulit' (DGDS I: 256), *pe cocoțate* (var. *pe cocoțatelea*) 'cocoțându-se' (*apud* Mărgărit 2002: 60), *pe dășălate* 'deșelând' (*Eee, turcu încălică pe cal, pe dășălate* – FOM IX: 680), *pe desculțe* 'cu picioarele goale' (DGDS II: 21), *pe furate* 'pe apucate' (*somn pe furate* – Udrescu 1967: 245), *pe-nghesuite* 'pe ascuns' (*A-i trage câteva pe-nghesuite* – Udrescu 1967: 139), *pe înfundate* 'fără să se observe' (Udrescu 1967: 139), *pe murgite* (var. *pe murgit, prin murgit*) 'pe la înserat, în amurg' (DGDS II: 344), *în săritele* 'cu sărituri mari, în galop' (DGDS III: 190), *în stârcite* (var. *în stârcitea*) 'pe vine' (DGDS III: 240), *pe șopăite* 'în șoaptă, pe furiș' (DGDS III: 282).

7.2. Un alt tip de locuțiune, prea puțin abordat de către specialiști, este cel alcătuit din prepoziția compusă *de-a* + substantiv¹⁶ (Chircu-Buftea 2011: 110–118), acestuia din urmă putându-i-se atașa diferite particule deictice (din seria celor menționate în paragraful precedent): *de-a azvârlita* 'aruncând' (DGDS I: 53), *de-a bașca* 'separat' (DGDS I: 79), *de-a baul* 'de-a bușilea' (DGDS I: 70), *de-a bestegala* (cu var. *de-a bestegalul* – Mărgărit 2002: 27) 'de-a rostogolul, de-a dura' (Udrescu 1967: 13), *de-a-n boul* 'de-a berbeleacul' (DGDS I: 120), *de-a bușilea* 'în patru labe' (DGO: 70) (v. și Chircu 2011: 185–190), *de-a-n capetele* 'de-a berbeleacul, peste cap' (DGDS I: 155), *de-a-n cătelea* 'repede' (în expresia *a umbla de-a-n cătelea* – Udrescu 1967: 282), *de-a chipului* 'chipurile' (DGO: 46), *de-a coasta* 'costiș' (DGDS I: 276), *de-a curmezișelea* (var. *de-a curmezișele*) 'pe lat' (DGO: 67), *de-a-n curulea* 'stând în șezut' (DGDS I: 344), *de-a doua* 'de-a curmezișul' (Lex. reg. I: 45), *de-a fuga* (var. *de-a-n fuga*) 'repede, fugind' (DGDS II: 85), *de-a fundelea* 'afund sub apă' (*M-am dat d-a fundelea* – DGDS II: 88), *de-a gongul* 'de-a bușilea, pe brânci' (DGDS II: 133), *de-a hoanțelea* 'sărind' (Ciușanu et alii 1928: 166), *de-a încracile* 'cu picioarele în sus' (DGDS II: 207), *de-a incuritea* 'de-a berbeleacul' (DGDS II: 209), *de-a inderetea* 'cu spatele' (DGDS II: 210), *de-a mâna* 'mod special de a modela aluatul' (*apud* Mărgărit 2002: 20–21), *de-a ndoasele* 'pe dos, invers' (*Dă ce faci tot d-a-ndoasele și râzi mereu* – FOM VIII: 238), *de-a-nturtușit(ele)* (var. *în înturtușit*) 'pe șezut' (*a dormi, a mânca de-a-nturtușitele* – Udrescu 1967: 143), *de-a-n picioarelea* 'în picioare' (DGDS III: 48),

¹⁵ Lăsăm deoparte, în acest paragraf, locuțiunile alcătuite dintr-o prepoziție și un substantiv. Acestea vor fi discutate în 11.

¹⁶ Mai rar, altă parte de vorbire.

de-a potoroașca 'de-a rostogolul' (Lex. reg. 2: 16), *de-a prăstăgala* 'de-a berbeleacul' (Lex. reg. 1: 30), *de-a prăvățul* 'de-a dreptul, pieptiș' (Lex. reg. 2: 31), *de-a prostavala* 'de-a dura' (DGO: 70), *de-a razna* 'într-o parte' (*Lua drumul de-a razna* – FOM V: 348), (*pe*) *de-a rândul* 'peste tot' (DGO: 152), *de-a roata* (var. *la roată*) 'de jur împrejur, roată' (DGDS III: 170), *de-a-n săritea* 'sărind' (Ciușanu et alii 1928: 166), *de-a-n scapetea* 'de-a berbeleacul' (DGDS III: 193), *de-a scufundișul* (var. *de-a scofundele, d-a scufundul*)¹⁷ 'scufundându-se' (DGDS III: 205), *de-a scurpatelea* 'de-a rostogolul' (DGO: 179), *de-a spatele* 'pe spate, în spate' (DGDS III: 227), *de-a străvăleacul* 'de-a berbeleacul' (DGDS III: 251), *de-a surda* 'degeaba, în zadar' (DGO: 70), *de-a-n susul* (var. *de-a-n susulea, de-a-n suselea*) 'în sus' (Udrescu 1967: 252), *de-a șuvala-pala* 'alandala, talmeș-balmeș' (*A lăsat totul de-a șuvala-pala* – DGO: 195), *de-a tumba* 'de-a dura' (Lex. reg. 1: 57), *de-a tutubeaca* 'de-a dura' (DGO: 70), *de-a tuturiga* (cu var. *de-a-n tuturigu*) 'de-a dura' – Gl. Olt.: 118) 'de-a rostogolul' (Lex. reg. 1: 57), *de-a vâlătucul* 'val-vârtej' (Ciușanu et alii 1928: 208), *de-a volna* 'berechet, de ajuns, mult' (*I-am dat de-a volna tot ce a vrut* – Udrescu 1967: 291).

8. Semnalăm și întrebuițarea adverbială a numeroase adjective participiale: *aburat* '(dormind) adânc, dus, sănătos, buștean' (DGO: 7), *descurcat* 'răspicat, clar' (DGDS II: 22), *înforțat* 'cu forța, forțat' (DGDS II: 213), *înnoptat* 'pe întuneric' (DGDS II: 222), 'la lăsarea serii, mai târziu' (*Ne-am dus mai înserat* – DGDS II: 224), *mărunțit* 'cu pași mărunți și repezi' (*joacă mărunțit* – Udrescu 1967: 162), *mânzărat* 'silit, forțat' (*a râde mânzărat* – Udrescu 1967: 169), *pupăzat* 'pieziș, oblic, strâmb' (*a tăia pupăzat, a se uita pupăzat* – Udrescu 1967: 218), *restit* 'răstit, cu voce tare' (DGDS III: 165), *risipit* 'sașiu' (*a privi risipit* – DGDS III: 169), *șișcănit* 'sâsăit, peltic' (*Vorbește șișcănit* – Gl. Olt.: 108).

9. De asemenea, există câteva împrumuturi (dintre care unele neologice), majoritatea intrate în graiuri ca adverbe, care prezintă forme interesante (rezultate din alterări ale structurii fonetice originare, în funcție de asocierile și analogiile produse în graiuri) sau au sensuri diferite de limba literară: *abraș* (var. *iabraș*) 'cruciș' (*a se uita iabraș* – DGDS I: 2), *absolut* 'deloc, defel' (*Nu l-a lăsat absolut, până când nu i-a spus* – FOM IX: 668), *acana* 'mai de o parte, alături' (DGO: 7), *agale* 'încet, cu mișcări lente' (DGO: 9), *barem* 'măcar' (DGO: 18), *bașca* (*bășca*) 'separat, deosebit' (DGO: 18), *brut* 'brusc' (DGDS I: 128), *buluc* 'cu grămada' (*Fetele să strâng buluc / Și mă-ntrebă und' mă duc* – FOM VII: 321), *contin* 'continuu, fără întrerupere' (DGDS I: 294)¹⁸, *fals* 'fals' (DGDS II: 56), *fest* 'tare, strâns' (*Strânge fest pachetul* – Udrescu 1967: 85), *franș* 'deschis, sincer, franc' (*Ți-o spui franș* – Udrescu 1967: 91), *geaba* 'degeaba' (*Geaba, surda că bătea. / Folos de el că n-avea* – FOM VII: 133), *lento* 'încet, domol' (DGDS II: 262), *mândiat* 'imediat' (DGDS II: 298)¹⁹, *momental* 'în scurt timp, momentan' (DGDS

¹⁷ Când i-a dus la capu aleșteului rața, s-a dat d-a scufundu... (FOM VIII: 568).

¹⁸ „Neologismele insuficient înțelese, asociate în acest scop, al înțelegerii, pe baza unor date comune (formale și de sens) cu elemente cunoscute (de aceeași factură sau din lexicul tradițional), sunt repuse în circuit conform acestui nivel de receptare. Înregistrările de la vorbitori de condiții diferite (vârstă, instrucție, sex) probează adaptarea confuză a cuvintelor noi” (Mărgărit 2009: 251). Vezi și *infra*, în paragraf, unele dintre exemple.

¹⁹ Var. *nimădiat* (*Iel nimădiat a pornit corabia pă mare* – FOM VIII: 319).

II: 333), *musai* 'neapărat, obligatoriu' (DGDS II: 344), *prosimativ* 'aproximativ' (DGDS III: 126), *șotâng* 'strâmb' (*calcă șotâng, merge șotâng* – Udrescu 1967: 257)²⁰.

10. Inventarul adverbial trebuie completat cu adverbele provenite din substantive care sunt utilizate în construcții eliptice (lipsește adverbul de comparație), exprimând, în general, forma sau intensitatea²¹ (GALR I: 604): *cârlig* 'scai' (*a se ține cârlig după el* – Ciușanu 1931: 70), *cârnat* 'șir' (*a se ține cârnat* – Ciușanu 1931: 13), *chip* (*harnică chip* 'foarte harnică' – FOM X: 174), *ciuciumel* (var. *ciurciumel*) 'plin' (*încărcat ciuciumel* – DGDS I: 256), *a sta cladă*, ~ *clădărie*, ~ *ciucure*, ~ *ciucură*, ~ *ciurciumel*, ~ *gaibără*, ~ *pâlc*, (despre fructe) 'a sta grămadă' (Udrescu 1967: 49), *a răci cobză* 'foarte tare' (Udrescu 1967: 52), *a sta codru* 'prins, încheșat' (Gl. Olt.: 24), *cosor* 'scai' (*a se ține cosor după cineva* – Ciușanu 1931: 70), *a se ține crilă*, ~ *landră*, ~ *șir* 'a se ține scai' (Udrescu 1967: 62), *culme* 'de-a curmezișul' (*a pune culme* – DGDS I: 335), *sătul doldora*, ~ *berbeniță*, ~ *clean*, ~ *corabă*, ~ *țevă* (Ciușanu et alii 1928: 158), *fir* 'deloc' (*a nu plânge fir* – DGDS II: 65), *foia fagului* 'zdravăn' (*a bate pe cineva foia fagului* – DGDS II: 75), *fulfuc* 'pretențios' (*a se găti fulfuc* – Udrescu 1967: 95), *fulger* 'repede' (*A trecut fulger pe lângă mine* – Udrescu 1967: 95), *gaibără* 'încărcat' (*Stau ciorchinii gaibără pe ele* – Udrescu 1967: 97), *gararai* 'scai' (*a se ține gararai* – DGDS II: 97), *grapă* 'lanț' (*a merge grapă, a se ține grapă* – DGDS II: 135), *handără* 'scai' (*a se ține handără* – Ciușanu et alii 1928: 166), *sătul lubeniță* 'până la refuz' (Ciușanu 1931: 37), *sărac luci* 'lipit' (Ciușanu 1931: 37), *măciucă* 'în șir, grupați' (*Mă uitai în vale-n luncă, / Vin cârlanii toți măciucă* – FOM V: 317), *mereduc* 'strâns' (*a-l lega mereduc* – Udrescu 1967: 169), *sărat ocnă* 'extrem de sărat' (Ciușanu 1931: 45), *potinteu* 'fix' (*a sta potinteu* – Ciușanu et alii 1928: 190), *prostovol* 'grămadă' (*a veni prostovol* – Lex. reg. 2: 31), *sfoară* 'drept, lin' (*a merge sfoară* – Udrescu 1967: 239), *târș* 'scai' (*a se ține târș după cineva* – Udrescu 1967: 269), *făcut teiu* 'beat turtă' (Ciușanu 1931: 64), *țiclă* 'fix, atent' (*a se uita țiclă* – Udrescu 1967: 277), *vârcă* 'scai' (*a se ține vârcă după el* – Ciușanu 1931: 70)

11. În graiurile muntenești am întâlnit o serie de adverbe în a căror structură intră un *a*-protetic de origine prepozițională; prepoziția *a*, atașată la adverbe ca vocală protetică, nu mai este resimțită ca atare²²: *abitir* '(numai la comp.) mai bine, mai mult etc.' (*Jel a făcut multe bunătăți pentru noi și ni-a iubit mai abitir ca un părinte* – GN I: 210), *abobota* 'fără rost, fără socoteală' (Lex. reg. 2: 11), *abizuit* 'sigur, cu siguranță' (DGO: 7), *abuzna* 'pe neașteptate, brusc, repede' (*M-am pomenit cu el abuzna peste mine* – Udrescu 1967: 1), *amoi* '(despre rufe) la muiat' (Ciușanu 1931: 4), *aposna* 'de-a-ndoaselea' (Ciușanu 1931: 51), *apравă* 'alături,

²⁰ Semnalăm aici și întrebuintarea lui *singur* 'numai' cu valoare adverbială (DGDS III: 216). Pentru mai multe detalii, vezi Mărgărit 1995: 47–51.

²¹ Pentru o descriere a categoriei gramaticale a intensității, vezi Marinescu 1992: 71–72.

²² Iulia Mărgărit (2002:19) observă că „prin aglutinare, prepoziția își pierde identitatea morfologică și semantică, devenind un simplu element de proteză. [...] Ca modalitate de creare, prin absorbția prepoziției, în calitate de element formativ, termenul se înscrie într-o serie mai largă de producții similare, întâlnite în lexicul graiurilor din aria sudică”. Pentru alte detalii referitoare la acest procedeu, vezi și Mărgărit 2012: 262–275.

aproape' (Lex. reg. 1: 27), *arazna* 'razna' (*Umblă arazna* – Udrescu 1967: 5), *azâr* 'gata' (*Stă câinele azâr să ia bucătura copilului* – Lex. reg. 1: 40)²³.

12. Am identificat și adverbe arhaice²⁴ care supraviețuiesc, sporadic, în textele dialectale: *ales* 'mai ales, deosebit, separat' (DGDS I: 4), *amânat*²⁵ 'târziu' (*Să vii mai amânat, / cân dușmanii s-a culcat* – GN I: 70), *antârț* 'acum 2 ani' (DGO: 12)²⁶, *astară*²⁷ 'astă-seară, diseară' (DGDS I: 4), *din biu* 'abundent, din belșug' (DGDS I: 97)²⁸, *încai*²⁹ 'mai ales, cel puțin, măcar' (*mănâncă-mă și pă mine-ncai* – FOM X: 96)³⁰, *năpristan* 'continuu, neîncetat' (DGDS II: 355)³¹, *savai* 'chiar, tocmai' (DGO: 174)³².

13. Am reținut și alte adverbe sau locuțiuni (expresii) adverbiale³³ care cunosc o întrebuintare specifică graiurilor dacoromâne sudice, dintre care semnalăm: *a* 'cam, aproape' (Gl. Olt.: 11), *pe afundele (pe afundă)* 'afund, pe fundul apei' (DGDS I: 10), *altă ca altă* 'până una-alta, deocamdată' (DGDS I: 23), *altimp* 'la anul' (DGO: 11), *amal*³⁴ 'în sus' (*apud Mărgărit 2002: 20*), *la aman* 'la nevoie' (DGO: 12), *andăna* 'în față, înainte' (DGDS I: 30), *în băjbăială* 'băjbăind' (DGDS I: 84), *buiug* 'de-a valma, unii peste alții' (Lex. reg. 1: 48), *din călit* 'din naștere, de felul lui' (*Așa a ieșit din călit* – Udrescu 1967: 31), *ca chestie* 'de formă, din curiozitate' (Udrescu 1967: 35), *cât aminul* 'niciodată' (Ciușanu 1931: 4), *cât cucul* 'niciodată' (Ciușanu 1931: 18), *câta* 'puțințel' (Gl. Olt.: 23), *ce și ce* 'cât de cât' (Udrescu 1967: 35), *chip și seamă* 'în aparență' (Ciușanu et alii 1928: 150), *cu chișcatu* 'cu furatul' (DGO: 65), *ciuș* 'în spate, în cărcă' (DGDS I: 263), *dadăcum* 'darămite' (Udrescu 1967: 66), *deschilin* 'deosebit' (DGO: 72), *didijos* 'dedesubt' (DGO: 73), *didisus* 'sus deasupra' (DGO: 73), *cu domolul* 'cu binișorul, încet' (*la-l mai cu domolul* – Udrescu 1967: 77), *cu dulugeacul* (var. *cu dulugeaua*) 'încet, pe îndelete' (*a lucra cu dulugeacul* – Udrescu 1967: 85), *din fir până-n ață* 'în detaliu' (FOM X: 58), *în tot felul felului* 'în toate chipurile' (Udrescu 1967: 85), *în ghiotura* 'în acord' (DGDS II: 119), *cu hambacul* (var. *cu hambaca*) 'cu forța' (*Mi-a intrat cu hambaca în pomostul casei* – Udrescu 1967: 112), *cu hanasâna* (var. *anasâna*) 'cu forța' (Udrescu 1967: 112), *cu hărămu* 'cu grămada, amestecat' (Lex. reg. 1: 45), *hoiandra* 'vraiște' (*A lăsat porțile hoiandra* – Lex. reg. 1: 45), *lăita* 'mereu, întruna' (*a o ține lăita* – Lex. reg. 2: 15), *lăturișniță* 'lateral, într-o parte' (*Tu mergi mai lăturișniță* – DGDS II: 257), *cu*

²³ Atașarea lui *a* este destul de frecventă și în limba veche: *Aceia vădzură lucrul lui Dummedzau și ciudele lui afundu* (PH: 179). Pentru perspectiva diacronică asupra fenomenului, a se vedea Stan 2011: 143–144.

²⁴ Pentru alte forme arhaice, a se consulta Marinescu 1992: 73.

²⁵ A se vedea, de pildă, CV: 314: *Nu amînatu elu mai suflă potrivnicu vîntu...*

²⁶ *Că mai anterțu ne-au dzis noao, tuturor leșilor, craiul Șfedului...* (Neculce, Let.: 298).

²⁷ *Astară veși și cum Domnul v-au scos den Țara Eghipetului* (PO: 231).

²⁸ *Deaci se sui de frînse pînre și gustă și băsădui de biu pîmă în zori...* (CV: 244).

²⁹ *Încaila tot a fost și tot s-a făcut* (FOM IX: 626). Vezi supra și 3.

³⁰ ... *încai pre ceastă lume să ne sfiimu și să ne rușinăm* (EV: 108).

³¹ *Apoi deci, 16 ani neprestan, cu o împărăție mare și puternică ca aceea a romanilor...* (IȚR: 154).

³² *Iaste nume întru semenție și se grăiaște săva și să cheamă, de să împarte în trei părți* (Prav.: 165).

³³ Pentru completarea inventarului locuțional, a se vedea Marinescu 1992: 73–74.

³⁴ Antonimul lui *avale, dăvale*.

legumeală 'în rate, plătind sume mici' (Lex. reg. 2: 28), *licură* 'curat' (Lex. reg. 1: 50), *liușcă* 'de-o parte' (Lex. reg. 1: 82), *maichea* 'oare' (Lex. reg. 1: 54), *cu mărunțaua* 'în detaliu' (Ciașanu 1931: 40), *măvaică* 'parcă, probabil' (Cărăbiș 1962: 262), *milaret* 'fără socoteală, cu nemiluita' (Lex. reg. 1: 30), *la modă* 'la fel, tot așa' (Gl. Olt.: 68), *cu nart* 'cu economie' (Udrescu 1967: 178), *năut* 'încet, șoptit, înfundat' (*Te strigă așa năut, așa surd cum să spui eu* – DGDS II: 357), *neam* 'deloc, defel' (DGDS II: 358), *neam de neam* 'câtuși de puțin' (Ciașanu et alii 1928: 182), *la nemurire* 'mult, strașnic' (*a bea la nemurire* – Udrescu 1967: 183), *pe noime* 'pe stil nou' (DGDS II: 370), *de obișnuință* 'de obicei' (DGDS II: 376), *ozancă* 'parcă' (DGDS II: 398), *paliu* 'sașiu' (DGDS III: 10), *în pandere* 'împânzind locul, împrăștiat' (DGDS III: 13), *la paralâc* 'cu bucata' (*vinde ceapa la paralâc* – Ciașanu 1931: 48), *în pauză* 'cu pauze, intermitent' (DGDS III: 19), *în piez* 'oblic, pieziș' (DGDS III: 55), *pe pipăială* 'pe pipăite, pe băjbăite' (DGDS III: 58), *pișcav* 'peltic, îngânat' (*a vorbi pișcav* – DGDS III: 62), *din plesneală* 'pe neașteptate, repede, din întâmplare' (*a veni, a trece pe undeva din plesneală* – Udrescu 1967: 207), *pe poftă* 'după chef, cum vrei' (Ciașanu 1931: 51), *pointră* 'în contră, împotriva' (Lex. reg. 1: 51), *pe politic* 'pretențios' (DGDS III: 90), *cu prostomolul* 'cu grămada, în număr mare' (DGDS III: 100), *ras pe ras* 'măsură peste măsură' (Udrescu 1967: 220), *de-o raznă* 'deoparte, separat' (DGDS III: 141), *în răpi* 'repede' (Udrescu 1967: 222), *pe răstimpuri* 'din când în când' (DGDS II: 12), *cu răstitul* 'răstindu-se' (Udrescu 1967: 223), *de rândul ăsta* 'de astă dată, deocamdată' (DGDS III: 159), *cu ruptul* 'cu toptanul' (Ciașanu 1931: 57), *sai* 'chiar, tocmai' (DGO: 174), *satarbelea* 'musai, neapărat' (*E satarbelă să vii* – DGO: 174), *în scăpări* (var. *prin scăpări*) 'pe apucate, printre picături' (DGDS III: 195), *în scuteală* 'fără a plăti' (DGDS III: 207), *cu strâmbul* 'chiondorâș, cu ciudă' (*a se uita cu strâmbul* – Udrescu 1967: 250), *cu sugrumu* 'mult, peste puteri' (*Am muncit cu sugrumu* – Cărăbiș 1962: 263), *taman pe taman* 'egal' (Udrescu 1967: 261), *tamba* 'împreună' (DGO: 196), *în târcol* 'de jur împrejur' (DGDS III: 313), *cu târâșul* 'din greu' (*O duce așa cu târâșul, cu cârpeala, cum poate* – Udrescu 1967: 269), *la temei* 'din belșug, berechet' (*S-au făcut prune la temei* – Udrescu 1967: 265), *tixlim* 'exact, tocmai' (Lex. reg. 1: 32), *turuia* 'întruna, mereu' (*o ține turuia* – Lex. reg. 1: 39), *pe ușure* 'ușurel' (Udrescu 1967: 284), *pe vechi* 'pe vremuri' (DGDS III: 417), *la vezeală* 'în văzul lumii' (Ciașanu 1931: 70), *zăuș* 'târâș' (Lex. reg. 1: 51), *cu zgârță* 'cu zgârcenie' (Lex. reg. 2: 18).

14. La acestea se adaugă unele forme particulare ale unor adverbe (locuțiuni) prezente și în limba literară, dintre care am reținut: *adinenea* (*adineni, adinea*) = *adinea* (DGO: 8), *aiște* (*haiște*) = *vraiște* (DGO: 10), *alantări* = *alaltăieri* (DGO: 10), *altuni* = *altundeva* (DGO: 11), *într-un clip* 'repede, imediat, într-o clipă' (Udrescu 1967: 50), *pe timpurea* = *pe timpuri* (DGDS III: 326), *toma* = *tocmai* (*a ieșit toma la sabie...* – FOM VIII: 568).

15. Considerăm că prin intermediul faptelor de limbă inventariate și investigate am reușit să surprindem principalele aspecte privitoare la adverbele prezente în graiurile dacoromâne sudice. Analiza ne-a permis să facem nu numai observații punctuale, dar și globale. Am constatat că, spre deosebire de alte graiuri

dacoromâne, graiurile sudice se caracterizează, în primul rând, printr-un inventar bogat, ce permite decelarea unor tipuri și subtipuri reprezentative, care se regăsesc, într-un număr considerabil mai redus, și în alte subdialecte. Suntem convinși că, parcurgând și alte culegeri de texte ori glosare dialectale, am fi fost în măsură să identificăm un număr mai mare de forme adverbiale specifice, dar fără a schimba configurația clasei adverbiale asupra căreia ne-am aplecat în studiul nostru.

SURSE

- BD – Grigore Tocilescu, *Balade și doine*, ediția a II-a, seria „Antropologie/Folclor/Etnologie” (5), Cluj-Napoca, Editura Dacia XXI, 2011 [ediția I: 1958].
- BO – C. S. Nicolăescu-Ploșșor, *Balade oltenesti*, ediția a II-a, prefață de Corneliu Bărbulescu, seria „Antropologie/Folclor/Etnologie” (5), Cluj-Napoca, Editura Dacia XXI [ediția I: 1961].
- Cărăbiș 1962 – Vasile Cărăbiș, *Glosar regional (Regiunea Oltenia, raionul Târgu-Jiu, satul Cimpofeni)*, în „Limba română”, XI, 3, p. 261–263.
- Ciașanu 1931 – G. F. Ciașanu, *Glosar de cuvinte dialectale din județul Vâlcea*, București, Imprimeria Națională (Academia Română. Memoriile Secțiunii Literare. Seria III. Tom. V. Mem. 6).
- Ciașanu et alii 1928 – G. F. Ciașanu, G. Fira, C. M. Popescu, *Culegere de folclor din jud. Vâlcea și împrejurimi*, cu un glosar, București, Editura Cultura Națională.
- CV – *Codicele voroneșean*, ediție critică, studiu filologic și studiu lingvistic de Mariana Costinescu, București, Editura Minerva, 1981.
- DGDS I–III – *Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice*, coordonator Maria Marin, de Ion Ionică, Maria Marin, Anca Marinescu, Iulia Mărgărit, Teofil Teaha, București, Editura Academiei Române, vol. I (literele A–C), 2009; vol. II (literele D–O), 2010; vol. III (literele P–Z), 2011.
- DGO – Dorina Bărbuț, *Dicționar de grai oltenesc*, Craiova, Asociația independentă literară, artistică, culturală și editorială „Mileniul III”, 1990.
- EV – Coresi, *Carte cu învățătură* (1581), publicată de Sextil Pușcariu și Alexie Procopovici, vol. I (*Textul*), București, Atelierele Grafice Socec, 1914.
- FOM I–X – *Folclor din Oltenia și Muntenia*. Texte alese din colecții inedite, redactor responsabil Ioan Șerb, vol. I–X, București, Editura pentru Literatură, Editura Minerva, 1967–1989.
- Gl. Olt. – *Glosar dialectal. Oltenia*, întocmit, sub conducerea lui Boris Cazacu, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Nicolae Saramandu și Magdalena Vulpe, București, Editura Academiei Române, 1967.
- GN I – *Graiul nostru. Texte din toate părțile locuite de români*, publicate de I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, Th. D. Sperantia, vol. I, București, Atelierele Grafice Socec & Co. 1906.
- IȚR – *Istoriia Țării Rumânești*, atribuită stolnicului Constantin Cantacuzino, ediție critică, studiu filologic, studiu lingvistic, glosar și indice de nume de Otilia Dragomir, București, Editura Academiei Române, 2006.
- Lex. reg. 1–2 – *Lexic regional*, 1, redactor coordonator: Gheorghe Bulgăr, 1960; 2, redactor coordonator: Lucreția Mareș, 1967 (Societatea de Științe Istorice și Filologice).
- Neculce, Let. – Ion Neculce, *Letopiseșul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*, ediție îngrijită, cu glosar, indice și o introducere de Iorgu Jordan, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă.
- PH – *Psaltirea Hurmuzaki*, studiu filologic, studiu lingvistic și ediție de Ion Gheție și Mirela Teodorescu, vol. I, București, Editura Academiei Române, 2005.
- PO – *Palia de la Orăștie* (1581–1582). *Text – Facsimile – Index*, ediție îngrijită de Viorica Pamfil, București, Editura Academiei Române, 1968.
- Prav. – *Pravila ritorului Lucaci* (1581), text stabilit, studiu introductiv și indice de I. Rizescu, București, Editura Academiei Române, 1971.
- Udrescu 1967 – D. Udrescu, *Glosar regional Argeș*, București, Editura Academiei Române.

BIBLIOGRAFIE

Lucrări de referință

- Brâncuș 2008 – Gr. Brâncuș, *Studii de istorie a limbii române*, vol. II, București, Editura Academiei Române (cap. *Graiul din Oltenia*, p. 108–119).
- Chircu 2006 – Adrian Chircu, *Adverbul românesc în diatopie (dialectul dacoromân)*, în Saramandu 2006, p. 421–431.
- Chircu 2008 – Adrian Chircu, *L'adverbe dans les langues romanes (Études étymologique, lexicale et morphologique)*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință.
- Chircu-Buftea 2011 – Adrian Chircu-Buftea, *Dinamica adverbului românesc. Ieri și azi*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință.
- Ciompec 1985 – Georgeta Ciompec, *Morfosintaxa adverbului românesc. Sincronie și diacronie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Marin 2001–2002 – Maria Marin, *Despre particula -te- (-te) în limba română*, în „Fonetica și dialectologie”, XX–XXI, p. 205–212.
- Marin 2012 – Maria Marin, *Câteva trăsături ale unui dicționar dialectal*, în Mocanu, Loșonți, Beltechi 2012, p. 254–261.
- Marinescu 1992 – Anca Marinescu, *Adverbul în graiurile din Muntenia și Oltenia*, în „Fonetica și dialectologie”, XI, p. 67–77.
- Mărgărit 1995 – Iulia Mărgărit, *Un adverb de exclusivitate în graiurile din Muntenia: singur*, în „Fonetica și Dialectologie”, XIV, p. 47–51.
- Mărgărit 2002 – Iulia Mărgărit, *Probleme de etimologie dialectală*, seria „Etymologica” (13), București, Editura „Univers Enciclopedic”.
- Mărgărit 2009 – Iulia Mărgărit, *Vocabularul graiurilor muntenești actuale*, București, Editura Academiei Române.
- Mărgărit 2012 – Iulia Mărgărit, *O veche relație prefixală, a-în- și reflexele ei în lexicul dialectal*, în Mocanu, Loșonți, Beltechi 2012, p. 262–275.
- Mocanu, Loșonți, Beltechi 2012 – Nicolae Mocanu, Dumitru Loșonți, Eugen Beltechi (editori), *Lucrările celui de-al XIV-lea Simpozion internațional de dialectologie (Cluj-Napoca, 16–17 septembrie 2010)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, Editura Scriptor.
- Saramandu 2006 – Nicolae Saramandu (coordonator), *Lucrările celui de-al XII-lea Simpozion Național de Dialectologie (Baia-Mare, 5–7 mai 2006)*, Cluj-Napoca, Editura Mega.
- Stan 2011 – Camelia Stan, *Prepoziția a în română: stadii de gramaticalizare*, în Zafiu, Ușurelu, Bogdan-Oprea 2011, p. 141–148.
- Zafiu, Ușurelu, Bogdan-Oprea 2011 – Rodica Zafiu, Camelia Ușurelu, Helga Bogdan-Oprea (editori), *Limba română: ipostaze ale variației lingvistice (Actele celui de-al 10-lea Colocviu al Catedrei de limba română, București, 3–4 decembrie 2010)*, vol. I (*Gramatică. Lexic, semantică, terminologie. Istoria limbii române, dialectologie și filologie*), București, Editura Universității din București.

Sigle

- GALR I – Valeria Guțu-Romalo (coordonator), *Gramatica limbii române*, vol. I (*Cuvântul*), București, Editura Academiei Române, 2008.
- Tratat – Valeriu Rusu (coord.), *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1984.

L'ADVERBE DANS LES PATOIS DACO-ROUMAINS MÉRIDIONAUX. UNE APPROCHE LEXICO-SÉMANTIQUE

Résumé

Dans cette étude, l'auteur se propose d'offrir une analyse objective des formes adverbiales enregistrées dans les patois daco-roumains méridionaux. L'investigation minutieuse des faits de langue relève des différences par rapport aux autres patois roumains, mais aussi que des similitudes qui assurent l'unité de la classe adverbiale roumaine – l'une des plus intéressantes dans le domaine linguistique roman, étant donné le grand nombre d'influences qu'elle a subies au cours des siècles.

Nous avons affaire, encore une fois, à un inventaire de formes très diversifiées qui s'intègrent facilement au système adverbial roumain – non plus permissif, mais créatif, en ce sens qu'il a ses propres voies d'enrichissement.

Facultatea de Litere,
Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca